

Prof. zw. dr hab. inż. arch. Agata Bonenberg
Wydział Architektury Politechniki Poznańskiej
ul. Nieszawska 13 A
61-021 Poznań
agata.bonenberg@put.poznan.pl
tel. [REDACTED]

Poznań, 15.05.2019

RECENZJA

pracy doktorskiej p.t. „Poszukiwanie modelu miasta. Zmiany struktury przestrzennej Poznania po 1945 roku. Pasma północne jako studium przypadku”,
której autorką jest mgr inż. arch. Marta Szejnfeld,
a promotorem Prof. zw. dr hab. inż. arch. Andrzej Gawlikowski

W przedstawionej do recenzji pracy doktorskiej, Autorka Marta Szejnfeld bada zagadnienie transformacji modelu miasta na tle zmian historycznych, społecznych, politycznych decydujących o celach i formach urbanizacji. Przedmiotem badań Autorki jest rozwój przestrzenny miasta Poznania jako przykładu. Wywód naukowy i przekaz pracy należy uznać za uniwersalne, a opisywane zmiany i przekształcenia za reprezentatywne dla dziesięcioleci polskiej (i Europejskiej) urbanistyki. Takie ujęcie zagadnienia jest interesujące, ponieważ rozpatrując przykład Poznania, Autorka odnosi się pośrednio do kwestii uniwersalności, aktualności i ciągłości *idei* w urbanistyce. Według tez zawartych w pracy, ciągłość *idei* i konsekwencja decyzyjna stymulują harmonijny rozwój przestrzeni miejskiej i stanowią przeciwwagę dla tendencji dezintegracji miasta. W pracy podjęta została próba powiązania zmian społeczno-gospodarczych z ewolucją modelu miasta w przełożeniu na przekształcenia struktury przestrzennej. Zagadnienia omawiane w dysertacji p.t. „Poszukiwanie modelu miasta. Zmiany struktury przestrzennej Poznania po 1945 roku. Pasma północne jako studium przypadku” są ważne również ze względu na aktualne dyskusje o przyszłości przestrzeni miejskich Poznania.

Charakterystyka formalna pracy

Struktura pracy opiera się na czterech głównych częściach: Wstępie, Części I., dotyczącej Poznania w kontekście poszukiwania modelu miasta, Części 2., poświęconej północnemu pasmu rozwojowemu oraz Wniosków gdzie zawarte zostały konkluzje naukowe dysertacji. Praca zawiera 290 stron, 273 ryciny, 225 tabel. Bibliografia zawiera 203 pozycje monograficzne, 16 aktów planistycznych, 26 źródeł elektronicznych.

We „Wstępie”, Autorka prezentuje uzasadnienie podjęcia badań oraz cel, zakres pracy oraz tezy, które sformułowane zostały następująco:

„Teza nr 1: Analiza procesu poszukiwania modelu miasta Poznania wskazuje, że ciągłość intencjonalna planów jest jednym z warunków niezbędnych do harmonijnego rozwoju. Brak tej ciągłości może powodować ułomność struktury funkcjonalno-przestrzennej miasta.

Teza nr 2: Zaniechanie planowej realizacji pasma północnego dopuściło do jego chaotycznej zabudowy, co jest porażką urbanistyczną Poznania.”

We „Wstępie” Doktorantka przedstawia stan badań, przybliża definicje modelu miasta w kontekście jego struktury przestrzennej i kompozycji urbanistycznej. Analizuje również istniejące wzorce teoretyczne miast, dedykując osobny podrozdział modelowi miasta socjalistycznego. W zagadnienie teorii i praktyki urbanistycznej Poznania wprowadza część uogólniająca a prezentująca zarys pojęcia „urbanistyka”.

„Część I. Poznań. Poszukiwanie modelu miasta” przedstawia ogólną charakterystykę poznańskich uwarunkowań społecznych i przestrzennych, system formalno-prawny oraz organizację pracy planistycznej w badanym okresie. Wątek ten uzupełnia opisana działalność poznańskiego środowiska urbanistycznego w kontekście rozwoju urbanistyki w przeszłości. Z punktu widzenia tematyki dysertacji, szczególnie ważny jest podrozdział Części I pt. „Rejestracja procesu poszukiwania modelu miasta jako pochodna zmian ideologicznych, społecznych i gospodarczych” oraz przedstawienie tematyki w okresach:

- Miasto powojenne, stan z lat 1945-1949, plan ogólny z 1946 roku, plan ogólny z 1948 roku jako załączek aglomeracji poznańskiej
- Socrealizm, stan z lat 1950-1956, założenia programowe i plan ogólny z 1955 roku,
- Nowe paradygmaty, stan z lat 1957-1970, pierwszy uchwalony plan ogólny miasta Poznania z 1962 roku, aktualizacja – plan ogólny z 1966 roku,
- Supermodel, stan z lat 1971-1989, plan ogólny z 1975 roku, metropolia – plan Województwa Poznańskiego z 1977 roku, powrót do ludzkiej skali,
- Transformacja ustrojowa końcem poszukiwania modelu miasta, stan z lat 1990-1994, założenia do planu ogólnego z 1991 roku, plan ogólny z 1994 roku.

Część pierwszą zamyka krytyczna analiza modelu miasta. Zawiera ona podsumowania graficzne oraz zestawienia planów miasta.

„Część II. Północne pasmo rozwojowe” poświęcona jest działaniom planistycznym w ramach których powstały zespoły osiedli mieszkaniowych Winogrady, Piątkowo – Naramowice. Autorka przedstawia propozycje konkursowe oraz plany szczegółowe opracowane dla tych obszarów. Podrozdział III 2. „Człowiek = idea. Działalność projektowa w obszarze północnego pasma rozwojowego” poświęcony jest projektom Moraska, Dzielnicy Nauki i Umultowa. Konkursy rozpisywane dla tych obszarów i powstanie projektu modelowej jednostki mieszkaniowej są ważnymi, szczegółowo opracowanymi wątkami pracy. Omówiona jest też idea budowy konstelacji miast, Miękowo – Owińska i miasteczko Zielone Wzgórza, w kontekście wyników konkursu na opracowanie koncepcji programowo-przestrzennej Poznań-Owińska. Część drugą dysertacji zamyka opis współczesnego zagospodarowania terenów północnego pasma rozwojowego.

W części „Wnioski”, Autorka wyraża krytykę modelu miasta zwartego w kontekście przemian w północnym paśmie rozwojowym i współczesnej działalności planistycznej na jego terenach. Zadaje ważne pytanie o istnienie *modelu optymalnego*. Pomimo braku wyodrębnienia *modelu optymalnego*, pani mgr inż. arch. Marta Szejnfeld dostrzega szansę na kreowanie harmonijnej przestrzeni miejskiej w poszanowaniu przestrzeni zastanej. Zdaniem Doktorantki: „istotna staje się konieczność wypracowania nowych paradygmatów dla rozwoju miast, których następstwem

winy stać się rozwiązania przestrzenne, będące próbą trafnego formułowania potrzeb mieszkańców miast jutra.” (str. 263.)

Ocena pracy

Tematyka doktoratu pani mgr inż. arch. Marty Szejnfeld związana jest z jej doświadczeniem zawodowym w Miejskiej Pracowni Urbanistycznej w Poznaniu. Przedstawiona do oceny praca dowodzi dociekliwej, aktywnej postawy zawodowej, głębokiej analizy i zrozumienia procesów urbanizacji. Piękno, harmonia i ład przestrzenny w mieście jest podstawowym celem do którego powinien dążyć projektant - urbanista.

Tytuł dysertacji „Poszukiwanie modelu miasta. Zmiany struktury przestrzennej Poznania po 1945 roku. Pasma północne jako studium przypadku” w pełni odpowiada jej treści.

Recenzentka bardzo pozytywnie ocenia zilustrowanie i udokumentowane historycznych zmian w modelu miasta odcisniętych w przestrzeni Poznania. Do tego celu Autorka wykorzystuje różnorodne narzędzia badawcze, na przykład analizę porównawczą archiwalnych planów Miasta Poznania, studia przypadków, studia literaturowe, „inwentaryzację procesu planowania” oraz obserwację i badanie wybranych elementów struktury miejskiej poprzez zdjęcia i własne szkice. Na wyróżnienie zasługuje metoda analizy porównawczej wsparta „agregatem planów miejscowych” polegająca na ujednoczeniu materiałów planistycznych, wykonanych w różnych technikach, skalach i w stopniu szczegółowości. Metoda agregacji opracowana została w latach 70tych przez pana Profesora Andrzeja Gawlikowskiego, promotora pracy, i została przystosowana przez mgr Martę Szejnfeld do wykorzystania przy użyciu narzędzi cyfrowych. Dzięki temu również w zakresie metodologii praca doktorska stanowi kontynuację i rozwinięcie tradycji urbanistyki szkoły warszawskiej. W celu wykonania „agregatu” Autorka zdigitalizowała dane zawarte w planach archiwalnych. Dało to możliwość miarodajnego, liczbowego porównania różnych planów i obserwacji zmian zabudowy miejskiej, terenów otwartych, przemysłowych, obszarów zieleni w mieście. Recenzentka ocenia bardzo wysoko takie podejście metodologiczne.

W pracy można wyróżnić następujące kroki metodyczne: pozyskiwanie danych archiwalnych, bibliograficznych, planistycznych, porównanie i interpretacja uzyskanych informacji, wnioski odnoszące się do I i II części tezy.

Część II doktoratu, dotycząca pasma północnego ma bardzo wysoką wartość poznawczą. Zawarte są w niej wyjątkowe, rzadko publikowane źródłowe materiały archiwalne, które Autorka pozyskała od architektów M. Fikusa, A. Gawlikowskiego, S. Gzella, J. Szczepaniaka-Dzikowskiego, Eugeniusza Skrzypczaka, P. Wędrychowicza. Projektom towarzyszy wnikliwy opis i analiza rozwiązań projektowych. Analiza porównawcza jest tu możliwa między innymi dzięki sporządzeniu przez Autorkę diagramów obrazujących „Bilans założeń programowych”, które opracowane zostały dla planów i projektów konkursowych. Wykonano ich w sumie sześć: dla dzielnicy Winogrady, Piątkowo-Naramowice I część, Piątkowo-Naramowice II część, Poznań Umultowo, dzielnica mieszkaniowa Morasko konkurs i plan szczegółowy. Pozwalają one na porównanie powierzchni przypisanej mieszkalnictwu, komunikacji, usługom i zieleni w poszczególnych planach.

Szczególnie interesującym i dobrze opracowanym wątkiem pracy są plany dzielnicy mieszkaniowej Morasko pierwszego konkursu urbanistycznego z 1977 roku, wygranego przez

zespół Andrzeja Gawlikowskiego, Sławomira Gzella, Piotra Wędrychowicza przy współpracy Ewy Haduch. Propozycja przerodziła się w miejscowy plan szczegółowego zagospodarowania przestrzennego dzielnicy mieszkaniowej „Morasko”. Koncepcje zawarte w projekcie, jego układ funkcjonalny i przestrzenny można uznać, z perspektywy lat, za jedno z najbardziej innowacyjnych osiedli modelowych w Europie. Brak konsekwentnej kontynuacji koncepcji zdecydowanie obniżył jakość przestrzeni pasma północnego. W narracji rozdziału Doktorantka przedstawia niewykorzystane szanse, które przyczyniły się do współczesnej degradacji tego obszaru. Przedstawione tu analizy znakomicie podbudowują tezę pracy mówiącą, że „ciągłość intencjonalna planów jest jednym z warunków niezbędnych do harmonijnego rozwoju. Brak tej ciągłości może powodować ułomność struktury funkcjonalno-przestrzennej miasta.”

Recenzentka jest zdania, że bardzo dobrze się stało, że praca doktorska prezentująca uwarunkowania i kontekst powstania znaczących osiągnięć polskiej urbanistyki została napisana pod kierunkiem architekta, urbanisty – twórcy części z omawianych planów, Profesora Andrzeja Gawlikowskiego.

Materiał ilustracyjny; ikonografia

Materiał ilustracyjny zawarty w dysertacji pełni ważną rolę poznawczą. Można go zasadniczo podzielić na cztery grupy: autorskie diagramy i szkice, autorskie ilustracje planów i „agregaty z planów”, materiały archiwalne Miasta Poznania oraz materiały archiwalne architektów. Do szczególnie wysoko ocenianych przez recenzentkę należą opracowania graficzne pokazujące metodę pracy Autorki; na przykład diagramy:

- „Zapis powiązań poszukiwania modelu miasta z ważnymi wydarzeniami - Podział na poszczególne etapy PRL”, Ilustrujący relacje polityczne, społeczne w połączeniu z planami.(Str 13.)
- „Zakres czasowy prowadzonych badań w nawiązaniu do procesu poszukiwania modelu miasta” (Str 14).,
- „Model miasta oparty na schemacie zmiany. Schemat ilustrujący proces rozwoju miasta w odniesieniu do planowania przestrzennego bazującego na schemacie zmiany.”

Literatura

Bogaty spis odniesień literaturowych jest aktualny i obejmuje 203 pozycje monograficzne, 16 aktów planistycznych, 26 źródeł elektronicznych. Doktorantka powołuje się między innymi na: Bohdana Jałowickiego, Mariana Malikowskiego, Augustyna Bańkę, Aleksandra Wallisa, Ewę Kuryłowicz, Kazimierza Wejcherta, Jana Macieja Chmielewskiego, Władysława Misiaka, Piotra Saternus, Lewis Mumforda, i innych.

Podsumowanie

Reasumując, praca doktorska p.t. „Poszukiwanie modelu miasta. Zmiany struktury przestrzennej Poznania po 1945 roku. Pasma północne jako studium przypadku” oceniam bardzo pozytywnie ze względu na:

- wysoki poziomem oryginalności i bogactwo rzadko publikowanego materiału badawczego,
- umiejętność prawidłowej interpretacji i użycia naukowej metody „agregatu planów miejscowych” rozszerzonej o wykorzystanie narzędzi cyfrowych oraz bardzo dobre posługiwanie się innymi metodami badawczymi,

- logiczną konstrukcją wyводу naukowego, popartego wynikami analiz porównawczych wykonanych przez Autorkę.

Wniosek końcowy

Przeprowadzona ocena pracy doktorskiej, stwarza podstawę do stwierdzenia, że dysertacja naukowa p.t. „Poszukiwanie modelu miasta. Zmiany struktury przestrzennej Poznania po 1945 roku. Pasma północne jako studium przypadku”, której autorką jest pani mgr inż. arch. Marta Szejnfeld, spełnia warunki zgodne z obowiązującym prawem i wnoszę o dopuszczenie jej do publicznej obrony na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej. Praca stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, którym jest diagnoza ewolucji przestrzeni urbanistycznej Poznania na tle zmian modelu miasta.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Agata B...' with a long horizontal stroke extending to the right.